

‘Η έρωτική ζωή τῶν θυζαντινῶν μέσα ἀπό τό ποινικό τους δίκαιο

Η τηλερία τῆς πόρνης (ἀπό έκκλησιο τῆς Καστοριάς). Σκηνή από τὴν κόλαση.

Οἱ διατάξεις τοῦ ποινικοῦ δικαίου σὲ ὄλες τὶς ἔννομες τάξεις ἀποτελούν μιᾶ ἀπὸ τίς καλύτερες πηγές γιά τῇ γνώση τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν σὲ ὄρισμένο τόπο καὶ χρόνο γιά ὄλες τίς φάσεις τῆς ἀνθρώπινης ιστορίας. Στὸ σημεῖο αὐτό τὸ ποινικὸ δίκαιο ἔχει τὸ προβάδισμα ἀπέναντι σὲ ὄλους τοὺς ἄλλους κλαδούς τοῦ δικαίου, ἀκόμη καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαίου τῶν συναλλαγῶν πού ἀσφαλῶς παρουσιάζει ιδιαίτερη εὐαισθησία στὶς κοινωνικές μεταβολές, χωρίς ὅμως νά είναι ἀμεσαίασθητός ὁ ἐπηρεασμός του ἀπό αὐτές χάρη στὸν ἐνδοτικὸ χαρακτήρα πολλῶν διατάξεών του, ἐνῶ στὸ ποινικὸ δίκαιο τὸ σύνολο τῶν ὄρισμῶν του είναι δίκαιο ἀναγκαστικό. Ιδιαίτερη σημασία μέσα στὸ ποινικὸ δίκαιο ἐμφανίζει ὁ χώρος τῶν λεγόμενων «ἐγκλημάτων κατά τῶν ἡθῶν» γιατί μέσα ἀπό τὴ διαμόρφωση τῆς ἀντικειμενικῆς τους ὑπόστασης προβάλλουν οἱ ἀντιλήψεις γιά τὴν ἐκάστοτε κρατούσα κοινωνική ἡθική, συγχρόνως ὅμως καὶ ἡ ὄρθοθετική γραμμή ἀνάμεσα στὸ Δίκαιο καὶ στὴν ‘Ἡθική’. Στὴ συνέχεια ἔξετάζονται μέσα ἀπό τὸν κύκλο τῆς γενετῆσιας ζωῆς ὅσες πράξεις σύμφωνα μὲ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Βυζαντινοῦ νομοθέτη ἐπερνούσαν τὰ ἀπό τὴ σύγχρονή του κοινωνική ἡθική ἀνεκτά ὥρια.

Σπύρος Τρωιάνος

Καθηγητής Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

Πορνεία

Για το Βυζάντιο μπορεῖ νά διατυπωθεῖ ή γενική άρχι, πώς ήταν ποινικά άξονδρα κάθε έρωτική σχέση μεταξύ δύο έτεροφύλων προσώπων πού δέν τα συνέδεε ή δεσμός του γάμου. Ή ρύθμισα αύτή δέν έχει όμως βυζαντινή προέλευση, γιατί οι Βυζαντινοί την κληρονόμησαν άπο τούς Ρωμαίους. Αρχικά, μέχρι και την περίοδο της Δημοκρατίας, οι πράξεις γύρω πού την έρωτική ζωή των πολιτών δέν έπεισαν ποινικές κατά νομική κυριολεξία κυρώσεις, έπωσαν κι αν αποδοκιμάζονταν ήθικα. Για πρώτη φορά προσδόθηκε ποινικό πειρειχόμενο στις πράξεις αυτές με τη λεξιλογία *de adulteris coercendis* (τέλος ιου αι. π.Χ.) που παρά τότε τίτλο της δέν απέβαλε μόνο στη διάνη της μοιχείας, αλλά γενικότερα στην προστασία των χρηστών ήθων.

Σύμφωνα με αύτό τον Ιούλιο νόμο αποτελούσε αξέπονην «πορνεία» (όρος πού την έποχη έκεινη είχε πολύ εύρυτερο πειρειχόμενο από ότι σημειρά) ή ένδραγμα συνάρεσι με έλευθερων και «έντιμη», όχι υπανδρή γυναίκα. Η συνουσία με δύολη έμενε βασικά άτιμώρητη, έκτος αν στη συγκριμένη περίπτωση συνιστούσε παραβίαση άλλων διατάξεων. Δέν απετελούσε έπιστος πορνεία, άλλα μοιχεία, ή συνέυρεση με έγγαμη γυναίκα, μολονότι ήταν άρχικα, κατά τὸν Ιούλιο νόμο, ή ποινή ήταν ίδια και γιά τὰ δύο έγκληματα: μερική δημευση της περιουσίας και έξορια. Είναι αυτόνοτο, πώς σχέσεις πού παρουσιάζαν τά έξτερικά γνωρίσματα της παλαικείας έμεναν έδω από την πιο πάνω ρύθμιση. Το ίδιο ισχούει και στην περίπτωση του κατ' έπαγγελμα άσκομψενου έταιρισμού, γιατί η έννομη της δέν στρέφονταν για λόγους κοινωνικούς έναντιον των γυναικών πού άποζουσαν άπο τό έπαγγελμα αυτό, και πολὺ λιγότερο έναντιον των πελατών τους, άλλα μόνον έναντιον των προσαγγών και των μαστρωπών (πορνοθεσκών).

Τό ιουστινιανό δικαίο δέν άπομακρύνθηκε άπο τίς παλαιότερες ρυθμίσεις. Η Ἐκλογή τῶν Ἰασάρων δύμως (ἔτ. 741), κάτω άπο την έκδηλη έπιδραση του κανονικού δικαίου πού έντονα αποδοκιμάζει κάθε μορφής έξωγυμική σχέση, αφέρεσε στη διωγμή τῆς πορνείας πολλές διατάξεις, με κύριο χαρακτηριστικό την εύρυτερη διαμόρφωση της άντικευμενικής ύποστασης του έγκληματος. Συγκεκριμένα συμπεριέλαβε και τη συναφεία τόσο με δούλη, όσο και με γυναίκα που έκδιδεται κατ' έπαγγελμα.

Σέ αντιστάθμισμα ίσμως πρόθλεψε ήπιότερες κυρώσεις, κλιμακωμένες άνάλογα με την ιδιότητα τῆς συναυτουργού. «Αν δηλαδή τὸ ἐγκλημα διαπράχθηκε με γυναικά έλευθερη, ή ποινή ήταν 12 ραβδίσμοι γιά τόν έγαμο και 6 γιά τόν άγαμο (ἀνεξάρτητα ἀπό τὴν κοινωνική θέση του δράστη).» Αν ίσμως ή έρωτική σύντροφος τού δράστη ήταν δούλη, τότε ή... τιμῇ έπαιξε στηματικό ρόλο, γιατί οι συνεπεις ήταν κατά βάση περιουσιακές. «Ετοι, ἢν δούλη ἀνήκε στὸν ὑπαίτιο, ὃ νόμος ἐπέβαλε νά πουληθεί σε ἄλλη ἐπαρχία, ὥστε νά ἀποχωριστεί ἀπό τὸν κύριο-έραστη, καὶ τὴν πεμπτική περιερχόταν στὸ Δημόσιο. Εἴς ίσου πολυδάπανη ήταν ή έρωτική συνεύρεση και μέντη δούλη. Ο «έντιμος» δράστης ἔπειρε νά πληρώσει στὸν κύριο της δούλης 36 νομίσματα (πού ἀντιστοιχούσαν με μισή λίτρα χρυσού καὶ ἀντιπροσώπευαν περίποια τὸ μέσο ὄρο τῆς τιμῆς ἐνός δούλου), ἐνώ ὁ «ευτελής» κατέβαλε στὸν κύριο της μιά ἀνάλογία τῶν 36 νομίσματων, άνάλογα με τίς οἰκονομικές του δυνατότητες, καὶ τοῦ ύπαλλοτοῦ τοῦ πληρωνε... ειδος, ἐμπορικούμενος. Οι παραπάνω διατάξεις ἐπαναλαμβάνονται με μικρές ἀλλαγές στην παραγωγα τῆς Ἐκλογῆς ἀλλά καὶ ὁ Πράξις Νόμος, καθώς καὶ η Ἐπαναγνήθη σὲ ἐπουσίωδη μόνο σημειά ἀπομακρύνθηκαν ἀπό αυτές, παρά τὴν ἀποδοκιμασία τῆς νομοθεσίας τῶν Ἰασάρων ἀπό τούς Μακεδόνες. Η διατυπωση δέ αυτή, ἀφού ισοδεήθηκε ἀπό την συντακτική ἐπιτροπή της μεγάλης καδικοποίησης τοῦ 1000 αἰώνα, τῶν Βασιλικῶν, ἐδέποσε σὲ δὲς τὶς συλλογές τῆς ὑπερτερης περιόδου. Αυτή ήταν ἡ ἀντιμετώπιση τῆς «πορνείας» στή συνθηκούμενη της μορφή. Ἐκεὶ ίδιας πού ο νομοθέτης διενόθεν ἀμειλίκτος ήταν στὶς περιπτώσεις σύναψης ἐρωτικῶν σχέσεων με μοναχές ή ἀλλες γυναικες ἀφιερωμένες στὴ θεία λατρεία. Τὸ ιουστινιανό δικαίο πρόθλεπε ἀρχικά θανατική ποινή και γιά τούς δύο συνενόχους. Μέτα μεταγενέστερη τροποποίηση περιορίστηκε η ποινή αὐτή στὸν ἀνδρᾶ, μέτα παραλλήλη περιέλευση ὅλης του τῆς περιουσίας στὴ μονή τῆς συναυτουργού, ἐνώ γι' αὐτή τὴν ίδια καθιερώθηκε ἡ ἔγκλειση τῆς σὲ ἀλλο μοναστήρι — μεταχείριση ἀσφαλώς πολὺ ἐπικειστέρη, ἀφοῦ ή (κοσμική) ποινή του θανάτου ἀντικαταστάθηκε με ποινή ἐγκλησιαστική. Ἀργότερα, ἐπί τῶν Ἰασάρων, τό ἐγκλημα ἐπέσυρε τὴν ποινή τῆς μοιχείας, δηλαδή ἀκρωτηριασμό τῆς μυτής, όπως θά δούμε πιό κάτω, ἐπει-

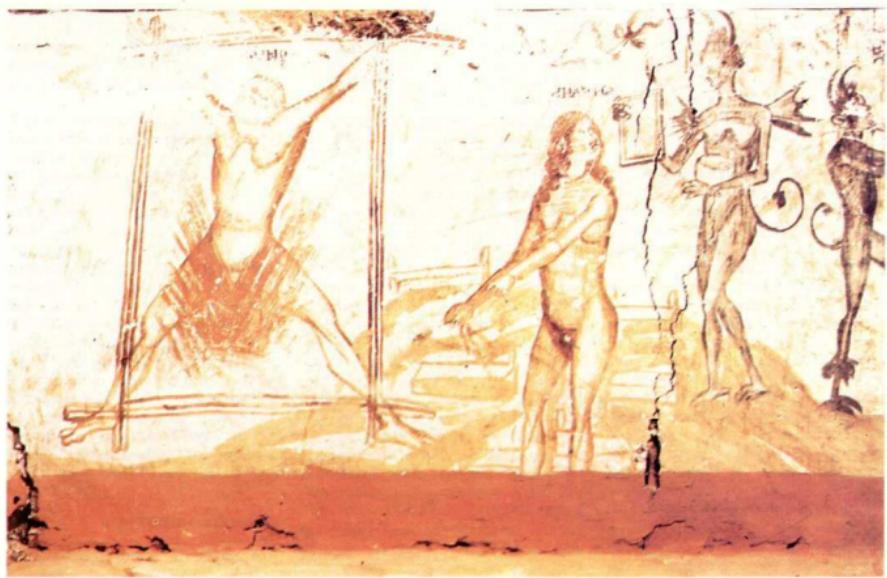
δή οι μοναχές χαρακτηρίζονταν ώς «νύμφαι Χριστοῦ». Ή ίδια ποινή διατηρήθηκε καὶ ἀπό τούς Μακεδόνες στὸν Πρόχειρο Νόμο καὶ στὰ Βασιλι-

Μοιχεία

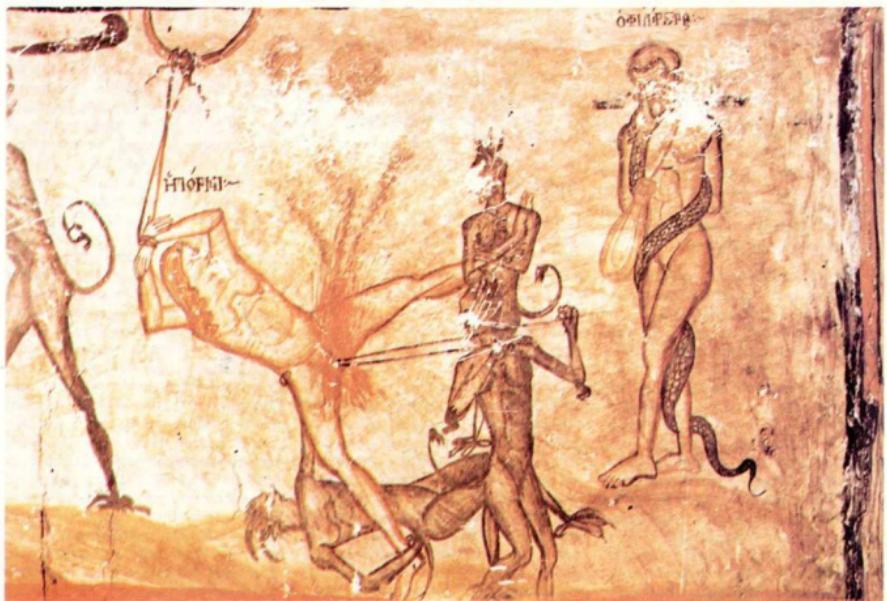
«Οπως είπαμε ήδη, προσδόθηκε στὴ μοιχεία ὁ χαρακτήρας ἐγκληματικής πράξης με νομική κυριολεξία ἀπό τὸν ἰούλιο νόμο. Αρχικά ή ποινική μεταχείριση πορνείας καὶ μοιχείας ήταν ἡ ίδια: μερική δημευση τῆς περιουσίας καὶ έξορια. Γρήγορα ομως, ὅπως φαίνεται, διαφοροποιήθηκαν στὴν πρακτική οι ποινές, ἔτσι ὡστε ἀπό τὸν 30 αἰώνα ἀνέπιστημα καὶ ἀπό τὸν 4ο ἐπίστημα περιλαμβάνοντας μοιχεία στὸ ἐγκληματα πού έπεισαν ποινή κεφαλολή. Στὸ ρωμαϊκό δίκαιο, οπως ὅπιανθήκαμε πιό πάνω, μοιχεία ἀποτελούσε ἡ παραβίαση τῆς συγκινητικής πόστης μόνον ἀπό τὴν πλευρὰ τῆς γυναίκας — με τὴν προϋπόθεση δὲ σὲ δεν ήταν δούλη. Οι ἔωγαμικές σχέσεις τοῦ έγγαμου ἄνδρα με γυναίκα ἀγάμη, διαζευγμένη ἡ κήρη συνιστούσαν πορνεία καὶ οἱ δομοί.

Η ἀνίση αὐτή μεταχείρισμα τῶν δύο φύλων ἀπό τὸν πολιτειακὸν νομοθέτη, ποὺ ἐπανειλημένα ἐπικρίθηκε στὶς ἐκκλησιαστικὲς πηγὲς, διατηρήθηκε σὲ ὅλη τὴ βυζαντινὴ περιοδο καὶ είχε τὶς ρίζες τῆς σὲ κάποιες μεταφυσικὲς πεποιθήσεις για τὴ μετά θάνατο συνέχιση τῆς προσωπικότητας στοὺς κατιόντες τοῦ νεκροῦ. Ετοι, οἱ ἔωγαμες ἔρωτικές σχέσεις τῆς γυναίκας ἐπέτρεψαν ἀμέσως τὴ γνησιότητα τῆς γονής καὶ ἐπομένως ἦταν ἐγκληματικός πάντα πρότερο καὶ ἀπό αὐτή την ἀνθρωποτονία, ἀφοῦ οι συνέπειες του ἐπεκτείνονται καὶ μετά τὸ θάνατο τοῦ προσώπου. (Ἄριστης μειωθεῖ, δὲ, οἱ πεποιθήσεις αὐτές δὲν εἶναι ἀσθετές με τὴν ἔντονη ἀποδοκιμασία τοῦ αὐνανισμοῦ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ στὶς χριστιανικὲς πηγές, καθὼς καὶ με τὴν ἀπόριψη ἀπό τὴν ἐκκλησία τῶν κάθε μορφῆς ἀντισυλληπτικῶν μεθόδων καὶ μέσων στὶς μέρες μας).

Ο ιουστινιανός ἀφίερως σε πολλές διατάξεις τοῦ νομοθετικοῦ του ἐργοῦ στὴν ἀντιμετώπιση τῆς μοιχείας. Πριν ἀπό ὅλα, γιά να μην ἐξαντλουνται οι συνέπειες τῆς μοιχείας στὴ λύση τοῦ γάμου καὶ με τὸν τρόπο αὐτό διασφέγγουν οι υπαίτοις τῆς ποινικές κυρώσεις, ἀξίωσης τὴν προηγούμενην ἀπόδειξην τέλεσης τοῦ ἐγκληματος ἐνώπιον ποινικοῦ δικαστηρίου. Κατόπιν, γιά να μή μενει ἡ πράξη ἀτιμώ-

Η τιμωρία τού πόρνου (μυστικού) και τής ματαιόδοξης (ἀπό έκκλησια τής Καστοριάς).

Η τιμωρία τού φιλάργυρου και τής πόρνης (ἀπό έκκλησια τής Καστοριάς).

ρητή έξι αιτίας της έλλειψης χειροπαστών άποδεικτικών στοιχείων, καθιέρωσε νόμιμο άμάχητο τεκμήριο. "Αν δηλαδή ού σύνγονος, έχοντας την ύπουφια ότι ή γυναικά έχει σχέσεις με άλλον άνδρα, τού άπειροντινού τρεις διαμαρτυρίες μπροστά σε μάρτυρες, μετά απ' αύτήν ή δημοσιητήσεις διαίτηρη συνάντηση τών ύπόπτων ισοδυναμεί με άποδειγμένη μοιχεία και ού σύνγονος έχει τό δικαίωμα νά θανατώσει τό μοιχό. Οι συνέπειες γιά τή μοιχαλίδα ήταν κλείσιμο σε μοναστήρι και παράλληλα απότερες περιουσιακές κυρώσεις σε όφελος τού Δημοσίου, άλλα και τή μονής. Συνάμα θώμας, γιά νά άποτραπεί ή λύση τού γάμου, δόθηκε τό δικαίωμα στό σύζυγο νά άναλάβει μέσα σε άποκλειστική προθεματικά δύο χρόνων τή γυναικά τού από το μοναστήρι και νά συνείσει τή συμβίωση μαζί της.

Στό μεταιουσιανό δικαίο ή ρύθμιση αύτή άπεστη πολλές μεταβολές τόσο στό ούσιαστικό, δύο και στό δικονομικό πεδίο. Η σημαντικότερη από τίς πρώτες άναφερεται στήν ποινή. Κατά τήν Έκλογήν έπιθαλέται και στούς δύο συνενόχους ή ποινή τού άκρωτηρισμού τής μύτης, χωρίς έγκλειση τής μοιχαλίδας σε μοναστήρι, — άλλαγα πού είχε έπιπτωσεις και στά οικονομικά τών μονών. Η ποινή αύτή παρουσιάζει απόλυτη συνέπεια μέσα στό σύστημα τών ποινών τής Έκλογής, ποι οι συντάκτες της έδιειναν φανερή προτίμηση στίς ποινές άκρωτηρισμού, γιά νά άντικαταστήσουν τό πλήθος τών ιστορικών ποινών τού ιουστινιανέου δικαιού. Η έπιλογή τής μύτης, στή συγκεκριμένη περιπτώση, μαλλον οφείλεται στήν έδιδωνη σκοπών ειδικής πρόληψης λόγω τής δυσμορφίας πού προκαλεί ή άκρωτηρισμός στό πρόσωπο τών δραστών.

Ίδιαίτερο ένδιαιφέρον παρουσιάζει μιά λίγο μεταγενέστερη συλλογή, τό Έκλογαδός, ποι διατηρείται μέν την ποινή τής Έκλογής, άλλα έδωσε διαφορετικό περιεχόμενο στόν όρο «μοιχεία», γιατί άδεινας νά έχει πραγματοποιηθεί ή έρωτικη συνάφεια με γυναικά όχι μόνον έγγαμη και έλευθερη, άλλα και «έντιμη». Μέ τον τρόπο αύτό έδιειναν η έρωτικη συνάφεια με γυναικές πού ή συναίνεται τους αυτή στηριζόταν ίωσας σε δόλιες ένέργειες τού δράστη. Στό ιουστινιανό δικαιού αύτη ποινή γιά τούς άρτιας προβλέπονταν ή θεαλική, πού συνοδεύοταν άπο την παρεπόμενη ποινή τής δημευσής. Τό δικαίο τής Έκλογής έπέφερε στά παραπάνω όριμενες σημαντικές μεταβολές. Οι σπουδαιότερες είναι τό ότι κατέστησε στοιχείο τής άντικειμενικής ύποστασης τού

δείχνει, ότι τά καταστήματα αύτού τού τύπου άποτελούσαν κατά κάποιο τρόπο κέντρα άγοραίου έρωτα, γιατί φινέται πώς το γυναικά προσωπικό τους πρόσφερε και άλλου είδους ύπερεσίες στούς πελάτες — κάτι σάν τίς σημερινές «κονσοματίρις». Ή, πράγμα πού ο νομοθέτης ήθελε νά περιορίσει, χωρίς θώμας νά φθανει και σε άκραιες λυσεις.

Οι Μακεδόνες αύτοκράτορες δειχτήκαν πιο αυτορικοί από τούς Ισαύρους, γιατί στην ποινή τής ρινότητης πρόθεσαν, σωρευτικά, ραδισμό και κούρεμα. Έπειδή ή συνεχής παρουσία των δουλών μεσα στό σπίτι μπορούσε νά άδηγησε σε πονηρές σκέψεις κι αύτούς και τίς κυράδες τους, πρόθλεψε ο Πρόχειρος Νόμος αύτοπτρες ποινές γιά τήν περιπτώση πού μά έγγαμη γυναικά συνάπτει έρωτικές σχέσεις με δούλο της: θανάτωση τού δούλου και γιά τήν κυρία ότις τίς ποινές τής μοιχείας έπαιξημένες με έξορια και απώλεια τής περιουσίας της. Ειδίπο μό πάνω, ότι ή κατάρρηση τής ιουστινιανείας διάταξης, νά κλενονται οι μοιχαλίδες σε μοναστήρι, είχε έπιπλημες οικονομικές έπιπτωσεις γιά τής μονές, γιατί τίς στερούσε από κάποιο έσσοδό τους. Ετού ο λέων ΣΤ ο Σοφός, παταποκρινόμενος ίωσας σε σχετικά αίτημα, έπανεφέρε την πιο πάνω κύρωση. Τα Βασιλικά λοιπόν, πού καταρτίζηκαν λίγο άργετε, περιέθαβαν άλλες τίς παραπάνω έπιμερους διατάξεις πού ίσχουσαν έπι τών Μακεδόνων, σωρεύοντας και τίς άντιστοιχες ποινές.

Άρταγη

Τό έγκλημα τού βιασμού μέ τή σημερινή του άντικειμενική ύπόσταση δέ έπιρχε ούτε στό ρυμαϊκό, ούτε στό ωβιαντινό δικαιο, καλλιποτταν από τίς διατάξεις γιά τήν άρταγη, πού ήταν πολύ εύπτερες, γιατί περιλαμβαναν και τίς περιπτώσεις πού άπτηρη συναίνεται τού «θύματος» γιά τήν άρταγη. Μέ τον τρόπο αύτό έθελε ο νομοθέτης νά προστατέψει άποτελεσματικότερα τίς γυναικες πού ή συναίνεται τους αυτή στηριζόταν ίωσας σε δόλιες ένέργειες τού δράστη. Στό ιουστινιανό δικαιού αύτη ποινή γιά τούς άρτιας προβλέπονταν ή θεαλική, πού συνοδεύοταν άπο την παρεπόμενη ποινή τής δημευσής. Τό δικαίο τής Έκλογής έπέφερε στά παραπάνω όριμενες σημαντικές μεταβολές. Οι σπουδαιότερες είναι τό ότι κατέστησε στοιχείο τής άντικειμενικής ύποστασης τού

έγκληματος τήν προσβολή τής τιμῆς τής γυναικάς και τό ότι τήν κεφαλική ποινή άντικατέσθησε ή άκρωτηριασμός τής μύτης γιά τους αυτούργους και ή έξορια γιά τους συνεργούς.

Οι Μακεδόνες αύτοκράτορες άντιμετωπίωνταν τήν άρταγη, πού πάντα καταλεγόταν στά πολύ σοθαρά έγκληματα, με περιπτωσιογράφη ρύθμιση. Σημαντικό ρόλο στή ρύθμιση αύτή έπαιζε τό άν στην τέλεση τής άρταγης χρησιμοποιήθηκαν ή δχι ουπλα. Στήν πρώτη περίπτωση η ποινή πού προβλεπόταν γιά τόν αυτούργο ήταν θανάτωση με ζήφορο, ενώ στή δεύτερη άκρωτηριασμός τού χειρού. Από τή διαφοροποίηση αύτή προκύπτει ήτο στό έγκλημα αύτό πρωταρχική σημασία γιά τό νομοθέτης ήννομο άναθ δέν είχε τόσο ή προστασία τής πρωσποτήτας (έλευθερίας τής γενετήσιας έπιλογής) τού θύματος, δύο ή προστασία τού κοινωνικού συνόλου από έναν δράστη με φηλό θαθμό έπικινδυνότητας.

«Φθορά» παρθένων

Η στέρηση τής παρθενίας άντιμετωπίζοταν στό μεταιουσιανό δικαιο ούπερωνα μέ τίς κοινωνικές άντιληψεις και δομές τής έποχης έκεινης, ώς ή άφαίρεση ένος «άγανθού». Έτοι, κατά τή νομοθεσία των Ισαύρων, ο φθορέας άνηβης κόρης, δηλαδή μετρι 12 έτων, έτιμωρετο με άκρωτηριασμό τής μύτης και μέ ύποχρέωση νά άποζημιώσει τήν παθούσα μέ τή μισή περιουσία του. Αν αύτη είχε ούπερε τήν ήθη, έρι θανάτηση μέ τή διάσι, ή ποινή έμενε ή ίδια, χωρίς θώμας περιουσιακές κυρώσεις. Στήν περίπτωση θώμας πού ή παθούσα είχε συναίνεσε στή φθορά, το πράγματα ήταν πολύ απλούστερα. Είτε δηλαδή ή δράστης νυμφεύοταν τό θύμα, όποτε έξαλειφόταν ο διδικος χαρακτήρας τής πράξης (μήτρας και σημερα δίγινονται οι ύποθεσεις αύτες άντικειμενο συναλλαγής, αφού οι σχετικές πράξεις διώκονται μόνον υπέρτα από έκκληση), είτε ή λύση τή διαφοράς ήταν ζήτημα... τιμής. Αν ο ύπατιος ήταν εύπορος, έδινε στό θύμα μια λίτρα χρυσού και «ούτε γάτα ούτε ξημά», ήν ήταν πιο άδυντος οικονομικά, έδινε τή μισή περιουσία του, κι ήν δέν είχε τίποτε, τιμώρετο με μαστίγωση, κούρεμα και έξορια. Τό ίδιο σύστημα κυρώσεων διατηρήθηκε και από τους Μακεδόνες με οριμενες μόνο διαφοροποιήσεις, σπουδαίοτερη από τίς όποιες ήταν ότι στήν

περίπτωση θιασμού ένημης παρθένου προστέθηκαν και περιουσιακές κυρώσεις, με τη μορφή της παροχής άπο το δράστη του 1/3 της περιουσίας του στο θύμα.

Υπενθυμίζουμε ότι οι συνέπειες αύτές δεν άναφέρονται και στις περιπτώσεις που το έγκλημα διαπράθηκε σε βάρος μοναχής ή άλλης γυναίκας αφειρωμένης στην Έκκλησια, αλλά δράστης είχε το σό «έξειδικευμένες» προτιμήσεις, επειπέτερες νόμοι γυναικεύοντας με τις πολύ αύστηρερες ποινές, που είδαμε πιο πάνω.

Αιμοριξία

Μέ αυστηρέρες ποινές — άρχικα μέν με θάνατο, άλλα άργυρότερα με έξορια που στά τέλη του 4ου αιώνα περιορίσθηκε σε περιουσιακές κυρώσεις — τιμωρούσαν τό ρωμαϊκό δικαίωμα τη διατήρηση έρωτικών σχέσεων άναμεσα σε στενούς συγγενείς έξι αιμάτων ή έξι αγχιστείας σε βαθμό πού νά άπαγορεύεται ο γάμος. Οι ποινές αύτές έπαντλθαν στο άρχικό τους έπιπεδο αύστηρότητας έπειτα του ιουστινιανού, χωρὶς όμως νά άλλαξε η άντικευμενή υπόσταση του έγκληματος. Ή άλλαγα αύτή πραγματοποιήθηκε στο νομοθετικό έργο τών Ιασίων κάτω άπο την έπιδιπλη τής χριστιανικής διδάσκαλιας και τών συναφών διαφοροποιήσεων στή διάρθρωση της οικογενείας και στα κυλώματα του γάμου.

Έτσι στό δικαίο της Έκκλησης θεωρήθηκε αίμομεξία κάθε γενετήσια σχέση μεταξύ συγγενών έξι αιμάτων μέχρι και τον βό βαθμό η συγγένειας έξι αγχιστείας μέχρι και τόν 4ο ή προσώπων με δεσμούς πνευματικής συγγένειας από τό διάβατο. Παραλληλα ή νομοθέτης διέύρυνε την έννοια του έγκληματος, περιλαμβάνοντας και δρισμένες τριγωνικές σχέσεις, όπως τις σχέσεις του ίδιου προσώπου με δύο άδελφές ή μη μάκρα και κορή. Οι κυρώσεις για τις παραπάνω πράξεις δεν ήταν έναισις. Άναλογα με τη στενότητα της συγγένειας κυμαίνοταν η ποινή από θανατομέχρι άκρωτηριασμό της μύτης ή ραδισμό στις πολύ έλαφρές περιπτώσεις. Η ποινική αυτή μεταχείριση τών αίμομεξων διατηρήθηκε και στό Πρόχειρο Νόμο των Μακεδόνων και άπο έκει πέρασε στά Βασιλικά και τα παράγωγά τους, έξακολουθώντας νά ισχύει — θεωρητικά τουλαχιστον — μέχρι τό τέλος της θυγατρίνης περιπτώσεις. Η ποινική αυτή μεταχείριση

και οι πηγές του κανονικού δικαίου. Έκει μάλιστα προκαλεί έντυπωση η συχνή έπανάληψη της άπαγορευσης τών... στενών σχέσεων άναμεσα στις πεθέρες και τούς γαμπρούς. Με τά σημερινά δεδομένα θά μπορούσαν νά άποδοθουν οι σχετικές διατάξεις στην ύπερβολή του κανονικού νομοθέτη. Στό Βεζάντο όμως τά πρόγραμμα τά ήταν κάπως διαφορετικά. Έκει η μνηστεία έπιπρεπταν από το 7ο έτος της ήλικιας. Έτσι τόν ο γαμπρός ήταν άρκετά μεγαλύτερος από τη νύφη — πράγμα όχι και τόσο σπανιό θά έπρεπε νά έχει μεγαλύ ύπομνη, ώσπσα αυτή να συμπληρώσει τή νόμιμη ήλικια. Σ αυτές της περιπτώσεις φαίνεται πώς η άπωσθήποτε νέα πεθέρα, πού για άντιστοιχους λόγους είχε μείνει πρώρα χήρα, ήταν άσφαλώς μιά κάποια λύση!

Όμοφυλοφιλία

Οι έρωτικές σχέσεις άναμεσα σέ πρόσωπα άρσενικού φύλου δέν ήταν ήθικά άδιαφορες για τούς Ρωμαίους, γι' αυτό και οι σχετικές πράξεις διώκονταν σύμφωνα με τήν έπειτα διδικασία. Εντονότερη μορφή πήρε όμως ή διεύθυν γύρω στά μέσα του 4ου αιώνα, όταν με νόμο τού αυτοκράτορα Κωνσταντίου προβλέφθηκε η ποινή της θανάτωση με ξίφος. Σ αυτή την άποτομη σκλήρυνση τής έννομης τάξης ίσων δεν είναι άμετοχη και η Έκκλησια. Ή διάταξη αυτή πηρήθηκε σε ισχύ πολλούς αιώνες, τουλάχιστον τυπικά, γιατί στην πράξη κατά τίς ιστορικές μαρτυρίες, οι ένοχοι παιδεραστίας δέ θανατόντων, αλλά τόυς έπιβαλλοταν η ποινή τής «καυλοτομής», δηλαδή τής παροκήπης του πένους, πιθανότατα κάτω άπο τήν έπιδραση μιάς ίδεας ειδικής πρόληψης, όπως δείχνει η άποκριση του ιουστινιανού στην έρωτη, γιατί διέταξε την έπιβολή αυτής της ποινής σε μια περίπτωση διαπιστωμένης παιδεραστίας: «εἴ δ ἀρειερουλῆκασιν, οὐκ ἀν τὴν κειρατούων ἀπέτεμον.» Βάση αυτής της οικέψης είναι νά καταστεί ο ένοχος ανικανός στο μέλλον νά διαπράξει τό ίδιο άδικημα.

Στη νομοθεσία τών Ιασίων διατηρείται η θανατική ποινή — περιέργως, γιατί όπως προαναφέρθηκε, η Έκκληση είναι τό κατεβούν ονομοθέτημα, πού σε πολλά έγκληματα έχει άντικαταστήσει τή θανατική ποινή με ποινές άκρωτηριασμού — λαμβάνεται όμως πρόνοια για τά άνηλικα θύματα τών παιδεραστών, πού χωρίς

τήν ειδική ρύθμιση θά πρεπει κι αύτά νά ύποστον τήν ίδια ποινή. Έτσι, κάτω άπο τό 12 χρόνια εισάγει η νομοθεσία άμληχτο τεκμήριο γιά έλλειψη διάκρισης. Η ειδική αυτή μεταχείριση διατηρήθηκε (με μικρές διαφοροποίησης με πρός τήν ήλικια) και στις έπομενες διεκάσεις, άκομη και στη νομοθεσία τών Μακεδώνων. Τό πολιτειακό ποινικό δικαίο δέν προσδιορίζει από ποιό σημείο τών έρωτικών σχέσεων άρχιζει η ποινική ένθυμή τών ύπαιτιών. Τά σχετικά κείμενα έκφραζον γενικά με τή χρησιμοποίηση όρων, όπως «ο πάσχων» και «ο πασχόνων» ή «ο υπομένων», πού μάλλον δικαιολογούν την ύποθεση, όπι η νομοθετής προϋποθέτει πλήρη διενέργεια τής γενετήσιας πράξης. Τό κανονικό δικαίο προχωρά αντίθετα σε λεπτότερες διακρίσεις. Έτσι διαφοροποιείται η μεταχείριση αυτού τού «εἰδις τούς μηρούς τήν ρόην έδεξαν» από αυτόν, τού όπου οι «έρδραγη τό σκευός». Ένδιαφέρον τέλος είναι ότι οι ομοφυλοφιλικές σχέσεις άναμεσα σε γυναίκες δέν κριθκαν από τόν πολιτειακό νομοθετή ποινικά άξιόλογες, έτσι ώστε διατάξεις αφειρωμένες στην πρόβλεψη αυτών τών πράξεων θρίασκουμένο στό κανονικό δικαίο.

Κτηνοθασία

Η χρησιμοποίηση ζώων για τήν πρόκληση γενετήσιας άπολαυσης ήταν ποινικά άδιαφορες για τούς Ρωμαίους, γι' αυτό και οι σχετικές πράξεις διώκονταν σύμφωνα με τήν έπειτα διδικασία. Γιά πρώτη φορά προβλέφθηκε στό ιουστινιανού δικαίου ή έπιβολή «έσχάτης τιμωρίας», και μάλιστα στην ένοχη για τούς άσελγαινοντες, χωρίς ρητή μενία των κτηνοθασίων. Βέβαια είχε προηγηθεί η Έκκλησια με τή θέσπιση δαρβατώντων επιτύμων για τούς ένοχους κτηνοθασίας (ας θυμηθούμε έδω, πώς η ποινή τής κτηνοθασίας στό μωσαϊκό δικαίο ήταν θάνατος) — διατάξεις πού άσφαλώς έπεδρασαν στή διαμόρφωση τού χρησικά άντιστοιχου κοσμικού δικαίου. Τήν πρώτη ρητή διάταξη για τή κτηνοθασία συναντάμε στήν Έκκληση των Ιασίων, με ποινή τήν πόση ποινή πού άπο τή φύση τής μόνο σε άνδρες μπορει νά έπιβλεψε. Έτσι συμπεραίνουμε, ότι η κτηνοθασία στίς γυναίκες έμενε άτιμωρη, μωλοντή έμφαντεται σε ένα παράγωγο τής Έκκλησης με μεμονωμένη διάταξη, μάλλον έκκλησιστακής προέλευσης με βάση τά σχετικά χωρίς τής Παλαιάς Διαθήκης, πού προβλέπει για τίς γυναίκες που συνουσιάζονται με ζώα θανατική

ποινή ή, κατ' ἄκρα ἐπιεικεία, ύποδυόωση. Γιά τους ἀνδρες διατηρήθηκε σέισχύ δῆλη τὴν ὑπόδοιπτη βυζαντινή περίοδο ή ποινή τῆς Ἐκκλησῆς. Ἔνδιαιφέρον παρουσιάζουν καὶ οἱ περιπτωτιολογικὲς ρυθμίσεις τοῦ κανονικοῦ δικαίου, ὃπου εἰσάγεται διάκριση κτηνοβασίας καὶ «πτηνοβασίας».

Άλλοι περιορισμοί

“Όπως προειργαγικά ὑπογραμμίστηκε, είναι καθοριστικός ὁ ρόλος τῶν ἐπιλογῶν ἀνάμεσα στὸ Δίκαιο καὶ τὴν Ἡλμίκη κατὰ τὴν διαιρόφωση τῶν ἐγκλημάτων κατὰ τῶν θήμων. Οἱ ἐπιλογές αὐτές δὲν είναι ἀσφαλές ὁμοιόμορφες σέλες τῆς ἔννομες τάξεις: είναι ἀυτόνοτο πώς στὸ ποινικό δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας ὁ συσχετισμὸς τῶν διαιφόρων μεγεθῶν είναι σημαντικά διαιφορετικός ὅποδι, στὸ πολιτειακό δίκαιο.

“Ετοι, ἐνώ ὁ κοσμικὸς νομοθέτης κινήθηκε κατά τὴν καθιέρωση περιορισμῶν μέσα στὰ πλαίσια ποὺ ἐκτέθηκαν πιο πάνω, ὁ κανονικὸς νομοθέτης προώρησε ποὺ περισσότερο, ἀξώνοντας ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας μεγαλύτερη συμμόρφωση στὶς ἐπιταγές τῆς Ἡλμίκης. Τά σχετικά χωρία τοῦ κανονικοῦ δικαίου μὲ τὴν περιπτωτιολογίκη τους ρύθμιση παρέχουν πολλὰ χρήσιμα στοιχεῖα για τὸ ἀντικείμενο τῆς παρούσας ἐρευνᾶς.

‘Η Ἐκκλησία εὐλογεῖ τὶς σχέσεις τῶν ἐτερόφυλων προσώπων ποὺ συνδέονται μέ τὰ δεσμά τοῦ γάμου, μέ τὴν προϋπόθεση ὅτι δὲν είναι τέτοιας μορφής, ὡστε νά καθιστούν ἀδύνατη τὴ σύλληψη. Μέ αὐτὸ τὸ κριτήριο καταδίκαζοντας ἀπὸ τὸ κανονικό δικαίο διασεις γυναικεῖς «διῶται ἔχουσαι (δηλαδή κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐμμηνής ρύστη) ἥ ἐν τῷ καιρῷ τῆς λοχείας αὐτῶν συνεγίνονται, ἥ παρ τῆς ἔδρας ἐπανοῦ, ἥ μετα τῆς ἴδιας χειρός, ἥ του ποδός, ἥ ἔτέρου τινός ὄργανου οἰστρουμένα εἴσαται ἐμπλακίους, ἥ ἐβάθμησαν ὑπὸ κτῆνος, ἥ πρὸς ἀλλήλας μανόμενα ἐμολύνοντα, ἥ ὑπὸ παιδῶν ἔτι ἀφῆται· κινητικῶν, ἥ εὐνούχων, τῷ ἀτοκῷ θαρροῦσαι, κατερρυπούντο, ἥ τῶν ἀκαθάρτων αὐτῶν αἵματων, ἥ τριχῶν κόνιν, ἥ τὸν ρύτον τῶν ἀγκαλῶν καὶ τῶν ἀκαθάρτων μορίων αὐτῶν, ἥ τὰ ούρα, ἥ τὴν κόπρον ἀνδράσιν εἰς πόσιν μεταδεδωκαν». Ιδιαίτερη αὐστηρότητα δείχνουν τὰ κείμενα για τὸν ἰδιό λόγο (δηλαδή τὸ ἀπρόσφορο τῆς τεκνοποιίας) καὶ ἀπέναντι στὶς γυναικεῖς πού συνευρίσκονται μὲ εὐνού-

χους: «Γυνή δέ ἡ μετά εὐνούχου ενουμένη φαίνεται κατά τὸ Πρόξερον, ὅτι τὰς αυλήψεις τῆς τεκνολογίας ἐκφεύγουσα, καὶ μάλιστα αἰχρῆς καὶ παρέθενται καὶ μονάσσουσι, ὡς δέ ἡ ἀλήσθεα καὶ ἡ φύαις ἔχει τοῦ πράγματος, διὰ τὸ ταύτας ἀκόρεστως ἔχειν πρὸς τὰς μιεῖσαι καὶ τοὺς εὐνούχους ὡραδροεστήν, τούτῳ ἔνεκα τοῖς εὐνούχοις συμφείρονται, αἱ καὶ τῶν δάστων καὶ τῶν προισταμένων χεῖρον κρίνονται καὶ πλεῖον ἐπιτιμάσθωσαν αὗται, εἴ τυχοίς μάλλον καὶ οὐχ ἀπάξ ἡ δῖς, ἀλλὰ καταχρηστικῶν καὶ τὸ πλεῖστον εὐνούχων συναμπτάνειν, ἵσον μοιχείας τούτο ἔστιν».

Οἱ ἀπαγορεύεσις ὅμως αὐτοῦ τοῦ τύπου δὲν ἀπευθύνονται μόνο στὶς γυναίκες. Σ' αὐτές ποὺ προορίζονται για τοὺς ἀνδρες ἀνήκει ὁ κανόνας 70 τοῦ Μ. Βασιλείου, πού προβλέπει ποινές για τοὺς «ἐν χειλεῖσι μιανθέντας». Ἐρμηνεύοντας τὸν δρᾶ αὐτὸ διεγέλασθαι καὶ τὸν ἔν χειλεῖσι μανθάνει τὸν ἱερωμένον; Καὶ τινες εἶπον είναι τὸ μέχρι φλήματος ἐμπαθοῦσας καὶ ἐρωτικοῦ πρὸς γυναίκα γινομένους ἡμαρτηκέναι τινά, κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν ὥρτον τὸ λέοντον: ‘Ο ἐμέλεψας γυναικί πρὸς τὸ ἐπιθυμησαὶς αὐτῆς, ἥδη ἐψιχεύουσεν αὐτῆν.’ Ἀλλοὶ εἶπον, ὡς τινες τῷ ἀφροδιδιῷ πυρὶ διακάως ἐκκαιάμενοι, ὡς κύκλιοι χρῶνται τῷ γυναικείᾳ αἰδοῖῳ, καὶ δι' αὐτοῦ (ὡς τοῦ μύσους) κατάπτωσαν πόμα πίνουσι καὶ τὰ χειλή καταπαινουσιν. Ἐτεροὶ λέγουσαν, ὡς τινες ἐρωτωμανούντες τὴν γυναικείαν καταφιλούσιν αἰσχύνουν καὶ οὐκ αἰσχύνονται, ἀλλὰ λέγουσαν, τὰ χειλή ἡμῶν παρ' ἡμῖν ἔστι, τὶς ἡμῶν ἔσται κύριος:

‘Η ἀπουσία οὐσιαστικῶν μεταβολῶν στὶς πολιτειακές διατάξεις, τὶς σχετικές μὲ τὴ σεξουαλική συμπειφορά τῶν πολιτῶν κατὰ τὴν ὑστέρη βυζαντινή περίοδο, δὲν πρέπει νά μάς ὀδηγήσει στὸ συμπέρασμα, ὅτι κατὰ τὸ ἀντίστοιχο χρονικό διάστημα κυριάρχηση στασιμότητα στὴν ἔξελιξη τῶν ἀναφερόμενων στὰ ἡδη κοινωνικῶν ἀντιλήψεων. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ δύο εἰσελθεῖται στὸ ὅτι κατὰ τοὺς τελευταῖς αἰώνις τοῦ Βυζαντίου παρατηρεῖται μά βαθμιαία ὑποκατάσταση τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ δικαίου της, οὐσιαστικοῦ καὶ δικονομικοῦ, σὲ πολλοὺς τομεῖς τῆς κρατικῆς δραστηριότητας. Στὸ πλαίσιο τῆς ἀρμοδιότητάς τους νά ἐκδικάζουν διαιφόρες τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου, ἀσχολούνταν

συχνά τά ἐκκλησιαστικά δικαστήρια μὲ ὑποθέσεις, πού τὸ ιστορικὸ τους περιλάμβανε καὶ πράξεις ποινικά ἀξιόλογες. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις, δινοτας προτεραιότητα στὴν ποιμαντική ἀντιτεώπιον τῶν συγκεκριμένων προβλημάτων, «Ἐξχονούσαν» πολλές φορές τὶς ποινικές επιταγές τοῦ πολιτειακοῦ δικαίου, ἐφαρμόζοντας ἀποκλειστικά καὶ μόνο διατάξεις ἐκκλησιαστικές — μία πρακτική πού ὑπωσδηπήστε προϋποθέτει μεγάλη ρευστότητα στὰ διαχωριστικά ὄρια ἀνάμεσα στὶς δύο, Ἐχωριστές κατὰ τὰ ἄλλα, ἔννομες τάξεις.

Βιβλιογραφία

B. SINOGOWITZ, *Studien zum Strafrecht der Ekklesi. Pragmatikai tῆς Ακαδημίας Αθηνῶν*, 21, Αθῆναι 1956.

M. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ, *Παρθενοφόροι καὶ εὐρεῖαι θησαυροί*, Αθῆναι 1963.

S. ΤΡΟΙΑΝΟΣ, – Ο Ποινιάδος τῆς Ἐκκλησίας Συμβολὴ εἰς τὴν ιστορίαν τῆς ἔξελίξεως τοῦ ποινικοῦ δικαίου τῶν Βαρύκινων. *Forschungen zur byzant. Rechtsgeschichte*, 6, Φραγκοράπτη 1980.

S. ΤΡΟΙΑΝΟΣ, – Η διαιφόρωση τοῦ ποινικοῦ δικαίου στη μεταβατική περίοδο μεταξύ Ισαύρων καὶ Μακεδονῶν», *Βυζαντία* 2 (1982) 85-93.

The Erotic Life of the Byzantines as Evidenced by their Penal Law.

The provisions of the penal law represent one of the best sources of information for comprehending the social conditions in a specific place and time as well as throughout the history of mankind.

The sphere of moral crimes is of special significance, because it reveals the established social ethics as well as the boundaries between Law and Ethics.

This article refers to the acts that according to the拜占庭立法者's point of view were transgressed his contemporary social ethics.